

Wyrok z dnia 16 maja 2006 r.

III UK 21/06

Składkowe okresy ubezpieczenia duchownych, w których byli oni ustawowo zwolnieni z obowiązku opłacania składek na podstawie art. 30 ust. 4 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o ubezpieczeniu społecznym duchownych (Dz.U. Nr 29, poz. 156 ze zm.), przypadające do dnia wejścia w życie ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2004 r. Nr 39, poz. 353 ze zm.), przy ustaleniu wartości kapitału początkowego należało traktować jak okresy, za które zostały opłacone składki (art. 173 ust. 3 w związku z art. 174 ust. 2 tej ustawy).

Przewodniczący SSN Kazimierz Jaśkowski, Sędziowie SN: Zbigniew Hajn, Zbigniew Myszka (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w dniu 16 maja 2006 r. sprawy z odwołania Mieczysława K. od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych-Oddziału w L. o wysokość kapitału początkowego, na skutek skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 19 października 2005 r. [...]

o d d a l i ł skargę kasacyjną.

U z a s a d n i e

Sąd Apelacyjny-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Lublinie wyrokiem z dnia 19 października 2005 r. oddalił apelację pozwanego Zakładu Ubezpieczeń Społecznych-Oddziału w L. od wyroku Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Siedlcach z dnia 12 października 2004 r., zmieniającego decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych-Oddziału w L. z dnia 22 stycznia 2004 r. w ten sposób, że ustalił wysokość kapitału początkowego ubezpieczonego Mieczysława K. na dzień 1 stycznia 1999 r. w kwocie 49.117,09 zł, a także zasądził od organu rentowego na rzecz ubezpieczonego kwotę 120 zł tytułem zwrotu kosztów procesu.

W sprawie tej ustalono, że ubezpieczony Mieczysław K. (urodzony 6 grudnia 1960 r.) od dnia 16 czerwca 1984 r. jest duchownym. Z dniem 1 lipca 1989 r. został zgłoszony do ubezpieczenia społecznego jako ksiądz diecezjalny. Za okres od dnia 1 lipca 1989 r. do dnia 30 czerwca 1990 r. zostały opłacane składki na jego ubezpieczenie społeczne od podstawy wymiaru wynoszącej 127.416,00 starych złotych za rok 1989 i od podstawy wymiaru 311.817,00 starych złotych za rok 1990.

Od dnia 1 lipca 1990 r. ubezpieczony przebywa na misjach i od tej daty nie są już opłacane składki na ubezpieczenie społeczne. Decyzją z dnia 22 stycznia 2004 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych-Oddział w L. określił wielkość kapitału początkowego ubezpieczonego w dniu 1 stycznia 1999 r. w kwocie 34.825,67 zł.

W tak ustalonych okolicznościach sprawy Sąd Okręgowy uznał, że wykładni przepisu art. 15 ust. 8 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2004 r. Nr 39, poz. 353 ze zm., powoływanej dalej jako ustawa o emeryturach i rentach lub ustawa) należy dokonywać w zestawieniu z przepisami ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o ubezpieczeniu społecznym duchownych (Dz.U. Nr 29, poz. 156 ze zm., powoływanej jako ustawa o ubezpieczeniu duchownych), która w art. 30 ust. 4 stanowiła, że za okres pobytu ubezpieczonego na misjach jest on zwolniony z obowiązku zapłaty składki na ubezpieczenie. Z art. 21 ust. 2 i 2 tej ustawy wynika, że okresem ubezpieczenia jest również czas, w którym istniało zwolnienie ubezpieczonego od obowiązku zapłaty składki, tj. okres przebywania duchownych na misjach. Skoro podstawa wymiaru emerytury lub renty dla duchownego jest odniesiona do zryczałtowanej podstawy wymiaru składek z ostatniego miesiąca ubezpieczenia (art. 22 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniu duchownych), to ten sposób określenia podstawy wymiaru emerytury dotyczy zarówno duchownych opłacających składki na ubezpieczenie, jak również duchownych zwolnionych przez ustawodawcę z takiego obowiązku. Za taką interpretacją przemawia, zdaniem Sądu pierwszej instancji, również wykładnia celowościowa, uwzględniająca specyfikę pobytu na misjach, którego istotą jest nieodpłatna działalność duszpasterska, związana niejednokrotnie koniecznością ponoszenia zwiększonych wydatków - w stosunku do duchownych niebędących na misjach. Zwolnienie z obowiązku zapłaty składki na ubezpieczenie społeczne zapewniało misjonarzom taką samą ochronę ubezpieczeniową, z jakiej korzysta duchowny niebędący misjonarzem. Ponadto Sąd Okręgowy zwrócił uwagę, że wskutek wyjazdu na misję ubezpieczony nie stracił statusu księdza diecezjalnego, wobec czego ustalając podstawę wymiaru

kapitału początkowego należało uwzględnić zryczałtowaną podstawę wymiaru składki dla księży diecezjalnych, przewidzianą w art. 28 ust. 1 pkt 2 ustawy o ubezpieczeniu duchowych w wysokości 40% „początkowego” wynagrodzenia w gospodarce uspołecznionej z roku poprzedniego.

Wykładnię taką podtrzymał Sąd Apelacyjny, który dodatkowo wskazał, że zgodnie z art. 6 ust. 1 pkt 3 b ustawy o emeryturach i rentach, okresami składkowymi są okresy przebywania duchownych na misjach przypadające po dniu 14 listopada 1991 r. do dnia wejścia w życie ustawy rentowej. Skoro do tej daty czas przebywania duchownego na misjach był okresem ubezpieczenia (art. 21 ust. 2 pkt 4 ustawy o ubezpieczeniu duchowych), to okres przebywania na misjach ubezpieczonego od dnia 1 lipca 1990 r. do dnia 31 grudnia 1998 r. jest okresem składkowym, pomimo braku opłacenia składek. Sąd Apelacyjny uznał też, że przepis art. 173 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach obejmuje nie tylko ubezpieczonych, którzy sami opłacili składki na ubezpieczenie lub za których składki te uściślili ich płatnicy, ale także ubezpieczonych, których ustawodawca zwolnił od obowiązku zapłaty składki przed dniem 1 stycznia 1999 r. Za taką interpretacją przemawia zarówno wykładnia systemowa, jak i celowościowa. Ponadto art. 174 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach wyraźnie odsyła do okresów składkowych, wobec czego każdy okres składkowy podlega zaliczeniu przy ustalaniu kapitału początkowego. Oznacza to, że okres pobytu ubezpieczonego na misjach do dnia 31 grudnia 1999 r. podlegał zaliczeniu i uwzględnieniu przy wyliczeniu kapitału początkowego. Sąd Apelacyjny podkreślił przy tym, że zwolnienie z obowiązku zapłaty składek na ubezpieczenie duchownych przebywających na misjach nie ma żadnego wpływu na prawa duchownych niebędących misjonarzami. Brak dochodów duchownych przebywających na misjach uzasadniał zwolnienie ich z obowiązku zapłaty składek na ubezpieczenie, gdyż rozwiązanie przeciwne byłoby równoznaczne z wyłączeniem tej grupy osób z ubezpieczenia. Ponadto ubezpieczony, będący przed wyjazdem na misję księdzem diecezjalnym, nie utracił tego statusu prawnego, tym samym możliwe było obliczenie kapitału początkowego misjonarza tak, jak dla każdego innego księdza diecezjalnego.

W skardze kasacyjnej organ rentowy podniósł zarzut oczywistego naruszenia prawa materialnego przez błędną wykładnię art. 174 ust. 3 w związku z art. 15 ust. 8 ustawy o emeryturach i rentach wskutek uznania, że „przy ustalaniu podstawy wymiaru kapitału początkowego duchownego podlega uwzględnieniu przeciętna podstawa wymiaru składki na ubezpieczenie społeczne za okres przebywania na mi-

sjach, pomimo braku opłaconej składki na ubezpieczenie społeczne wobec ustawowego zwolnienia z jej opłacania za ten okres”. Takie stanowisko jest, zdaniem skarżącego, nieuzasadnione, ponieważ do ustalenia podstawy wymiaru kapitału początkowego mogą być przyjęte tylko te dochody, od których faktycznie została odprowadzona składka na ubezpieczenie społeczne zgodnie z obowiązującymi przepisami lub istniał obowiązek jej odprowadzenia. „Treść normy prawnej zawarta w art. 174 ust. 1 w związku z art. 53 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, wykluczała w okolicznościach sprawy uwzględnienie w podstawie wymiaru kapitału początkowego, przeciętnej podstawy wymiaru składek na ubezpieczenie społeczne za okres przebywania duchownego na misjach jako tzw. fikcyjnego okresu składkowego bez opłaconej składki na ubezpieczenie społeczne, gdyż nawet ewentualny przychód za ten okres nie podlega obowiązkowi oskładkowania”. Również z art. 15 ust. 1 powołanej ustawy wynika jednoznacznie, że podstawę wymiaru hipotetycznej emerytury stanowi ustalona w sposób określony w ust. 4 i 5 przeciętna podstawa wymiaru składki na ubezpieczenie społeczne na podstawie przepisów prawa polskiego. Odmienne stanowisko Sądu Apelacyjnego wynika z jego „własnej rozszerzającej i błędnej wykładni” przepisów art. 174 ust. 3 w związku z art. 15 ust. 8 ustawy o emeryturach i rentach. Jest to sprzeczne z literalnym brzmieniem tego ostatniego przepisu, a Sądy wyliczyły wysokość kapitału początkowego ubezpieczonego z uwzględnieniem podstawy wymiaru składek za okres przebywania duchownego na misjach, ustalonej w oparciu o zryczałtowaną podstawę wymiaru składki na ubezpieczenie społeczne duchownych dla księży diecezjalnych. W konsekwencji Sądy przyjęły przeciętną podstawę wymiaru składek z okresu niepodlegającego obowiązkowi odprowadzania składek na ubezpieczenie społeczne duchownych, z uwagi na ustawowe zwolnienie z opłacania składek za ten okres na podstawie przepisu art. 30 ust. 4 ustawy o ubezpieczeniu duchownych. Tymczasem, zdaniem skarżącego, przy ustalaniu podstawy wymiaru kapitału początkowego niedopuszczalne było uwzględnienie okresu przebywania ubezpieczonego na misjach, ponieważ cel i funkcje systemu powszechnego ubezpieczenia emerytalnego są powiązane z opłacaniem składek, co warunkuje nabycie prawa do świadczeń oraz ma istotny wpływ na ich wysokość. Liberalizacja zasady wzajemności składki i świadczenia ma charakter wyjątkowy i powinna być dokonywana zgodnie „z regułą ścisłego interpretowania wyjątków”.

Skarżący powołał się na analogiczną sytuację prawną dotyczącą okresów zaliczonych do okresów składkowych, bez opłaconej składki na ubezpieczenie społecz-

ne, w której ustawodawca dopuścił w przypadku osób odbywających służbę wojskową możliwość przyjęcia okresu faktycznego ubezpieczenia dla ustalenia podstawy wymiaru kapitału początkowego zgodnie z zasadami określonymi w art. 174 ust. 3 w związku z art. 17 ust. 1 i 3 ustawy o emeryturach i rentach. Ponadto Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 13 maja 2004 r., III UZP 11/03 (OSNP 2004 nr 16, poz. 287), wskazał, iż nawet przyjęcie okresu faktycznego ubezpieczenia dla ustalenia podstawy wymiaru kapitału początkowego, zgodnie z zasadami określonymi w art. 17 ust. 1 lub 3 tej ustawy, może mieć miejsce jedynie wówczas, gdy podstawy tej nie można obliczyć na zasadach przewidzianych w art. 174 ust. 3 w związku z art. 15 i 16 tej ustawy. Skarżący twierdził ponadto, że pogląd Sądu Apelacyjnego jakoby podstawa wymiaru składki za okres pobytu na misjach powinna być ustalana tak jak dla księdza diecezjalnego, gdyż ubezpieczony nie utracił tego statusu wskutek wyjazdu na misje, jest nie do zaakceptowania w świetle przepisów ustawy o emeryturach i rentach, jak również sprzeczny „z faktyczną podstawą oskładkowania, ponieważ w okresie pobytu na misjach, ubezpieczony nie pełnił posługi księdza diecezjalnego”. Zaliczenie przez ustawodawcę do okresów składkowych, choć bez opłaconej składki na ubezpieczenie społeczne, okresu przebywania duchownych na misjach, jest wyrazem swoistego uprzywilejowania tej grupy ubezpieczonych, jednakże tylko w zakresie stażu ubezpieczeniowego. Równocześnie w podstawie wymiaru świadczenia mogą być uwzględnione tylko takie wynagrodzenia lub dochody, od których składki na ubezpieczenie społeczne zostały odprowadzone zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa.

Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i oddalenie odwołania ubezpieczonego od decyzji organu rentowego ustalającej wartość kapitału początkowego w kwocie 34.825,67 zł.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna nie ma usprawiedliwionych podstaw prawnych. Zgodnie z art. 173 ust. 3 ustawy o emeryturach i rentach, wartość kapitału początkowego ustala się na dzień wejścia w życie tej ustawy, tj. na datę 1 stycznia 1999 r., co już niejako *a priori* wywołuje potrzebę uwzględnienia wcześniejszych (poprzednich) regulacji prawnych dotyczących zasad zaliczania okresów ubezpieczenia uznanych przez ustawodawcę za okresy składkowe. Stosownie bowiem do art. 174 ust. 2 ustawy,

przy ustalaniu kapitału początkowego przyjmuje się przebyte przed dniem wejścia w życie ustawy okresy składkowe, o których mowa w jej art. 6, który w ust. 1 pkt 3 stanowi, że okresami składkowymi są: a) okresy pozostawania duchownymi przed dniem 1 lipca 1989 r., pod warunkiem opłacania składek na ubezpieczenie społeczne za cały okres podlegania temu ubezpieczeniu, a także b) okresy przebywania duchownych na misjach oraz okresy prowadzenia przez duchownych działalności duszpasterskiej wśród Polonii, przypadające po dniu 14 listopada 1991 r., do dnia wejścia w życie ustawy. Podobnie z art. 6 ust. 2 pkt 16 wynika, że za okresy składkowe uważa się również przypadające przed dniem 15 listopada 1991 r. okresy ubezpieczenia społecznego duchownych na obszarze Państwa Polskiego, za które opłacono składkę na to ubezpieczenie lub w których występowało zwolnienie od opłacania składki. Z powyższych unormowań łącznie wynika, że wartość kapitału początkowego ustala się na datę wejścia w życie ustawy o emeryturach i rentach z uwzględnieniem zasad podlegania ubezpieczeniu społecznemu duchownych, które zostało wprowadzone ustawą z dnia 17 maja 1989 r. o ubezpieczeniu społecznym duchownych. Ustawa ta uznawała za okres ubezpieczenia miesiące kalendarzowe, za które ubezpieczony opłacił składki na ubezpieczenie lub w których nastąpiło zwolnienie od opłacania składek (art. 21 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniu duchownych). Zgodnie z art. 30 ust. 4 tej ustawy, zwolnienie z opłacania składek na ubezpieczenie społeczne duchownych następowało, między innymi, za okresy przebywania na misjach.

Istotne jest zatem to, że przed wejściem w życie ustawy o emeryturach i rentach, okresy zwolnienia z opłacania składek na ubezpieczenie społeczne duchownych jako okresy zaliczone do okresów tego ubezpieczenia podlegały uwzględnieniu przy ustalaniu zarówno prawa, jak i wysokości świadczeń emerytalno-rentowych na podstawie art. 2 ust. 2 ustawy z dnia 17 października 1991 r. o rewaloryzacji emerytur i rent, o zasadach ustalania emerytur i rent oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U. Nr 104, poz. 450). Oznaczało to, że ustawodawca traktował okresy ustawowego zwolnienia z obowiązku opłacania składek na ubezpieczenie społeczne tak jak okresy składkowe nie tylko przy ustalaniu prawa i stażu ubezpieczeniowego, ale także przy obliczaniu wysokości należnych świadczeń z ubezpieczenia społecznego. W konsekwencji, okresy ustawowego zwolnienia duchownych przebywających na misjach z obowiązku opłacania składek na ubezpieczenie społeczne w składkowym okresie ubezpieczenia przed wejściem w życie ustawy o emeryturach i rentach były z

mocy samego prawa (*ipso iure*) uznawane za okresy opłacenia składek w należytym wysokości, ponieważ były one uwzględniane zarówno do składkowego stażu ubezpieczeniowego przy ustalaniu prawa, jak i wysokości świadczeń z ubezpieczenia społecznego.

Przedstawione reguły: podlegania ubezpieczeniu społecznemu duchownych, obowiązku opłacania składek na to ubezpieczenie oraz ustawowego zwolnienia z opłacania składek w okresach, między innymi, przebywania duchownych na misjach nie zostały zniesione przez ustawę o emeryturach i rentach, która w art. 6 ust. 1 pkt 3 nadal uznaje za składkowe okresy ubezpieczenia - okresy zaliczone do okresów ubezpieczenia społecznego duchownych, w tym okresy przebywania duchownych na misjach przypadające do dnia wejścia w życie ustawy. Prowadzi to do wyrażenia poglądu, że składkowe okresy ubezpieczenia duchownych przebywających na misjach, w których występowało ustawowe zwolnienie z opłacania składek na ubezpieczenie społeczne duchownych (art. 30 ust. 4 ustawy o ubezpieczeniu duchownych), przypadające do dnia wejścia w życie ustawy o emeryturach i rentach należało traktować jak okresy, za które zostały opłacone składki na dzień wejścia w życie tej ustawy przy ustaleniu wartości kapitału początkowego (art. 173 ust. 3 w związku z art. 174 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach). Oznacza to, że w stosunku do duchownych ustawowo zwolnionych z obowiązku opłacania składek na ubezpieczenie społeczne przed dniem wejścia w życie ustawy o emeryturach i rentach, wprowadzona tym aktem prawnym zasada wzajemności składki i świadczenia nie ma w żadnym razie wstecznego oddziaływania normatywnego. Odmienna interpretacja prowadziłaby do podważenia instytucji ustawowego zwolnienia duchownych z opłacania składek na to ubezpieczenie, które jako zaliczone do okresów ubezpieczenia były uwzględniane zarówno przy ustalaniu prawa, jak i wysokości świadczeń z ubezpieczenia społecznego. Taka wadliwa koncepcja prezentowana w skardze kasacyjnej powodowałaby niedopuszczalne pokrzywdzenie ubezpieczonych, którzy z woli ustawodawcy byli zwolnieni z obowiązku opłacania składek na ubezpieczenie społeczne, nie tracąc tych okresów przy ustalaniu zarówno prawa, stażu ubezpieczeniowego, jak i wysokości świadczeń emerytalno-rentowych.

Powyższe rozważania doprowadziły do akceptacji stanowiska zawartego w zaskarżonym wyroku, że prawidłowa wykładnia art. 174 ust. 3 w związku z art. 15 ust. 8 ustawy o emeryturach i rentach powinna uwzględniać zasady podlegania ubezpieczeniu społecznemu duchownych obowiązujące nie tylko pod rządami ustawy

o emeryturach i rentach, ale także przed dniem jej wejścia w życie, a składkowe okresy ubezpieczenia duchownych, w których byli oni zwolnieni z obowiązku opłacania składek na to ubezpieczenie, podlegały zaliczeniu przy ustalaniu wartości kapitału początkowego (art. 173 ust. 1 w związku z art. 174 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach), co następowało na dzień wejścia w życie tej ustawy z uwzględnieniem zryczałtowanych podstaw wymiaru składek na ubezpieczenie społeczne duchownych (określonych w art. 28 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniu duchownych).

Mając powyższe na uwadze Sąd Najwyższy wyrokował w zgodzie z art. 398¹⁴ k.p.c.

=====